

UR STADGAN FÖR TIERPS SOCKEN- MAGASIN

Av NIMROD ALINDER

Tierpsortens hembygdsgille har nyligen fått mottaga ett par för orten värdefulla gåvor. Hemmansägaren Erim Wallinder i Djupa har till gillet's museum skänkt det gamla låset till det numera rivna sockenmagasinet, som en gång låg i kyrktrakten. Låset är ett bastant arbete, försett med tre nycklar, alla i behåll. De »föreståndare», som hade hand om dessa, måste alla vara närvarande vid magasinets öppnande och använda var sin nyckel. Samma förfaringssätt tillämpades beträffande de gamla kyrkkistorna, vars nycklar innehades av prästen och de båda kyrkvårdarna.

Med ovannämnda gåva följde även ett exemplar av den av Kungl. Maj:t fastställda stadgan för sockenmagasinet. Detta häfte är ett dokument, värt att studera. Det bär den långa titeln »Kongl. Maj:ts Nådiga Resolution, angående invånarnes uti Tierps Församling i Upsala Län, ingångna Förening om et Spannmåls-Magazins inrättande derstädes; Och dess Ordning, Gifwen Stockholms Slott den 20 Dec. 1774». Dokumentet är tryckt hos Johan Edman i Upsala 1775. Fastställelsen är verkställd efter framställning av »Öfver-Ståthållaren och Landshöfdingen Baron Thure G. Rudbeck».

Till magasinetsfond skulle anslås två tunnor spannmål på varje helt mantal, hälften råg och hälften korn, och i proportion därefter av torparna, »hwilka, såson svarande mot 1/8 Hemman, insätta en fjerding Råg och en fjerding Korn». All råg skulle vara »ritorr» och fri från agnar och damm. Kornet skulle vara »stridt och wäl renadt, men icke qwarntort». Efter ovannämnda insats var man intressent i magasinet och ägde del i dess förmåner.

När den säd man insatt avkastat så stor ränta som svarade mot insättningen, ägde var och en frihet att själv disponera sin insatta andel. Röntan »med all Magazinet's vidare förkofring» blev emellertid aldrig någon enskild hemmansbrukares egen tillhörighet, »utan sjelfwa Hemmanets så oskiljaktiga ägendom, at ingen, eho det wara må, kan någonsin sägas hafwa eller få ägande rätt til någon Lott i Magazinet, utan samma Lott är sjelfwa Hemmanet tilhörig; i följe hwaraf samma Hemmans-Lott aldrig kan efter någons behag få skiljas ifrån Hemmanet under hwad namn det wara må. Häraf följer ock, at om någon flyttar ifrån det ena hemmanet til et annat större eller mindre, så tilhörer honom då ingen vidare förmon i Magazinet af det Hemman han släppt, utan af det han brukar.»

Stadgans § 5 ger en inblick i själwa avsikten med sockenmagasinets inrättande. Man ville först och främst försäkra sig om ett sädesförråd, tillgängligt vid missväxtår, för att kunna »undwika en dödande hungers nöd med des swåra påföljder». Vidare ville man tillhandahålla lantmannen nödigt utsäde. Mången bonde nödgades under hösten sälja sin spannmål »til sina många och årliga utskylders betalande, samt oumgängliga Saltwarors inköp». Dessa måste, när sånings-tiden gått förbi »med smärta se sin åker i brist af Spannmål osädd». För dessa ändamåls vinnande visade sig emellertid den insatta spannmålen ej tillräcklig. Därför beslöt församlingen att till sockenmagasinets föreståndare försträcka lån ur kyrko- och fattigkassan för att härigenom bli i stånd att upphandla erforderlig spannmål för kommande behov. Stadgan föreskriver, att »då lånet sker, utsättes i allmän Soknestämman en skälig Procent uti årligt interesse, som billigheten tycks fordra böra wara ringare, än gångbart är, emedan dessa 2:ne Cassor äro medelst Församlingens gemensamma sammanskott tilkomne». Magasinet skulle härvid utgöra församlingens säkerhet eller borgen. Magasinets föreståndare ålades att om hösten, då många voro i behov av att sälja spannmål, upphandla sådan först och främst av intressenterna i magasinet och sedan eventuellt även av andra. Man skulle då tillämpa

ett pris, som fastställdes till en daler kopparmynt högre än gängse pris i orten. Denna upphandling skulle äga rum mellan 1 sept. och 1 dec. Upphandlingsdagen skulle minst fjorton dagar i förväg tillkännagivas från predikstolen. Följande vår skedde så försäljningen till en daler kopparmynt lägre pris än det gängse å orten. Intressenterna i magasinet skulle härvid givetvis ha företräde. Då magasinet sedan fått så goda finanser, att det kunde bli i stånd att utlåna penningar, kunde intressenterna erhålla lån till en procents lägre ränta än utomstående. Till sist stadgar den 5:te paragrafen, att »av hwad Magazinet härigenom winner, anslås femton ProCent till upmuntran för Föreståndarena, hwilket de sig emellan dela».

Emedan såväl pastor som kyrkvårdarna voro ansvariga för församlingens kyrko- och fattigkassa, kunde dessa personer ej anställas som föreståndare för magasinet. Då man vidare förmodade, att pastor ej skulle bli i behov av den hjälp ur magasinet, som åsyftades med dess bildande, kunde man ej heller räkna pastor som intressent i magasinet. Dock stod det pastor fritt »at få, utan pant, allenast på förskrivning, låna säd eller penningar, ifall han det åstundar och tillgång finnes. Härigenom gör man sig det hopp, at uti Magazinsinteressenternas sammankomster få Pastoris biträde, såsom den der med Christeligt förstånd gifwer till saken hörande ganska fördelaktiga råd: dock at ej må betagas Magazins-Interessenterna frihet, at samma råd följa eller derifrån wika.»

Föreståndare skulle alltid vara tre. Därför gjordes tre nycklar till magasinlåset. Sysslan skulle ej givas »för tyngd eller förmon, til heder eller winning». Den skulle i verklig mening vara ett förtroendeuppdrag. Tillsättandet tillgick så, att församlingen uppsatte tre »skickelige och wälfrägdade Män» på förslag. Dessa tre drogo sedan lott om sysslan. »Frälse- eller Skattebonde» voro jämbördiga begrepp. Varje föreståndare fick ej inneha sysslan längre än tre år, och en skulle väljas varje år »uti den sammankomst som sker nästa Söndagen efter Olsmässan». Vid den ordinarie »ömsningen» skulle magasinets förråd inventeras, och om något härvid

fattades, voro alla tre föreståndarna ansvariga, »en för alla och alla för en».

Stadgans § 9 föreskriver, att föreståndarna skulle hava var sin nyckel till magasinet. Alla tre skulle vara närvarande då någon »intägt eller utlefwerering sker». De skulle noga tillse, att spannmålen var i gott skick. De måste även föra noggranna anteckningar över såväl den utlånta spannmålen som över köpespannmålen. Försummelser i några av dessa åligganden kunde till sista resultera i avsättning från föreståndarsysslan.

Föreståndarna ansvarade även för magasinets räkenskapsbok och protokollsbok. För att dessa skulle bli ordentligt förda, anlätade man en »Magasins-Skrifware, til hwars skicklighet Församlingen har förtroende». Skrivkunnigheten bland gemene man var givetvis ej så stor ännu under senare delen av 1700-talet. Magasinsskrivaren skulle avlönas efter samma principer som föreståndarna. Hans tjänstetid berodde emellertid på intressenternas gottfinnande.

De pantsaker, som magasinet kom att disponera över, skulle förvaras i magasinbyggnaden. Men penningemedlen ville man tillförsäkra en tryggare placering. Dessas förvaring skedde på samma säkra ställe som kyrkkassan, nämligen i sakristian i kyrkan. Där fanns för ändamålet en särskild kista, innehållande fyra rum. Till tre av dessa hade vardera av föreståndarna var sin nyckel. Då magasinet sålunda skulle mottaga en penningeinkomst, kunde denna transaktion utföras av vem som helst av de tre föreståndarna. Denne låste in penningsumman i sitt fack, och magasinsskrivaren gjorde anteckning därom i kassaboken. »Den yttra Skåpdörren eller Kistlocket för penningarummen förvaras med twänne lås och nycklar, och hwilka alltid förvaras af Skatte eller Frälse Föreståndare, och kunna utan fara ligga uti Magazinet.» När så föreståndarna vid Olsmässotiden varje år skulle redogöra för sin förvaltning — vid revision, för att använda ett modernt uttryck — kunde skrivaren utan svårighet säga, hur mycket som skulle ligga i varje fack. Detta räknades då upp i närvaro av alla intressenterna och lades till själva huvudkassan,

som förvarades i det fjärde och större rummet. Denna kassa förseglades sedan med tvenne hedervärda mäns sigill, och nyckeln lämnades till kyrkovårdarna, som förvarade den i kyrkkistan i sakristian till nästa års »sluträkning» — »så framt intressenterna ej finna honom förr nödig». I protokolls-boken skulle anteckning göras om vilkas sigill som brukades.

Sockenmagasinet var en stabil byggnad i tvenne »Bottnar» och innehöll sex rum, försedda med »säkra dörrar med sina lås, nycklar och skottbomar» och kunde »inrymma flera hundra tunnor». Stadgan innehöll även föreskrifter om hur man skulle förfara vid reparation av magasinet. Man kunde då ålägga intressenterna dagsverken. För ett uteblivet dräng-dagsverke fick man böta en fjärding råg och för ett »ökdags-verke» dubbelt. Den som gjorde sig skyldig till något, som hindrade »Magazinets förkofring», skulle först böta två fjär-dingar råg. Om han fortfarande framhårdade, blev det andra gången fyra fjärdingar. Om han efter tredje varningen inte lät sig rätta, slapp han visserligen undan böter men för-lorade all rätt att vara med i de allmänna överläggningarna och kunde ej väljas till föreståndare. »Dock hafwe hans Hem-manslott i Magazinet ej genom hans förhållande förlorat någon förmon.» Här framskymtar åter, hur månheten om själva hemmanet är det dominerande i magasinets verksamhet.

Vid magasinintressenternas gemensamma överläggningar ägde inga utomstående, pastor undantagen, tillträde. Nog-granna protokoll över förhandlingarna fördes. Uppstodo meningsskiljaktigheter, kunde votering äga rum. »Gälle då hwars och ens votum så mycket, som des Hemmanslott är, hwilken vid alla omröstningar och förmoner hafwes till grund.» Vad sålunda beslutades skulle verkställas av före-ståndarna. Ingen, som varit frånvarande, ägde rätt att klandra beslutet. Det kunde rendera honom en fjärding ritorr råg i böter.

Magasinsintressenterna samlades till fyra ordinarie över-läggningar varje år. Dessa ägde rum »nästa Söndag efter Andersmässodag, nästa Söndag efter Trettondedag Juhl, första

Söndagen i April månad, och nästa söndagen efter Olsmässodagen.» Sammanträdena skulle pålysas från predikstolen fjorton dagar i förväg och ägde rum i sockenstugan. Dessutom hade föreståndarna befogenhet att vid behov utlysa extra sammanträden.

Magasinsordningen antogs i Tierps sockenstuga 17 april 1774. Den är först undertecknad av greve Charles de Geer, »För mina Säterier, Rusthåll, Frälse- och Skattehemman i Tierps Sockn». Vidare återfinna vi Joh. Abraham Grill, som skrivit under »Uppå min afledne Broders Directeuren Clas Grills Sterbhus wägnar», Eric Söderhjelm, S. H. Tigerhjelm, Johan Svanström, »comminist i Tierp», Per Edenberg, »Cammerer», Tobias Zinck, organist, och Carl Gustaf Hymnelius »uti Årsta». Dessutom ha följande nämndemän satt sina namn under dokumentet: Johan Andersson i Åskarby, Per Olofsson i Munga, Eric Andersson i Bro, Måns Persson i Hals, Olof Mårtensson i Eskesta, Per Persson i Munga, Carl Andersson i Grytjom, Anders Jansson i Yttry, Andreas Persson i Yfry, Eric Ersson i Swanby, Anders Ersson i Årsta, unga Per Persson i Yttry, Lars Ersson i Skämsta, Eric Ersson i Munga och Per Olofsson i Fäklinge. Byanamnen ha återgivits efter den tidens stavning.

Magasinsordningen fastställdes sedan av Gustaf III 20 dec. samma år och är kontrasignerad av Joh. von Heland. Resolutionen ger oss en intressant inblick i den kommunala självstyrelsen i 1700-talets Tierp.